

УДК 351:351.87

О. Б. Ковальчук

заслужений юрист України
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного та міжнародного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка", kolenaukr@gmail.com

А. В. Редько

студентка I курсу магістратури
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка"

ЗАХИСТ ПРАВА НА ЖИТТЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ РИЗИКІВ

© Ковальчук О.Б., Редько А.В., 2019

Розглянуто окремі аспекти захисту права на життя в контексті сучасних ризиків. Зокрема, на підставі аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду досліджено питання: використання смертної кари, штучного переривання вагітності, яке є дотичним до питань моралі, релігії та медицини; використання еутаназії як способу позбавлення життя; позбавлення життя, що відбулось внаслідок виключно необхідного застосування сили.

Ключові слова: право на життя; смертна кара; довічне позбавлення волі; штучне переривання вагітності; еутаназія; необхідність застосування сили.

Е. Б. Ковальчук, А. В. Редько

ЗАЩИТА ПРАВА НА ЖИЗНЬ: ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ РИСКОВ

Рассмотрены отдельные аспекты защиты права на жизнь в контексте современных рисков. В частности, на основании анализа отечественного и зарубежного опыта исследованы вопросы: использования смертной казни, искусственного прерывания беременности, которое является касательным к вопросам морали, религии и медицины; использования эвтаназии как способа лишения жизни; лишения жизни, которое произошло вследствие абсолютно необходимого применения силы.

Ключевые слова: право на жизнь; смертная казнь; пожизненное лишение свободы; искусственное прерывание беременности; эвтаназия; необходимость применения силы.

O. B. Kovalchuk

Associate Professor of the
Department of Constitutional and International Law
Educational and Scientific Institute of Law, psychology and innovative education
Lviv Polytechnic National University,
Candidate of Law, Associate Professor,
Honored Lawyer of Ukraine

A. V. Redko

student of the first year of masters course
Educational and Scientific Institute of Law, psychology and innovative education
Lviv Polytechnic National University

THE PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE: CERTAIN ASPECTS IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY RISKS

The article deals with certain aspects of the protection of the right to life in the context of contemporary risks. In particular, the use of the death penalty, artificial termination of

pregnancy (abortion), which is relevant to issues of morality, religion and medicine, the use of euthanasia as a deprivation of life, the deprivation of life resulting from the absolutely necessary use of force on the basis were studied of the analysis of domestic and foreign experience.

Key words: right to life; death penalty; life imprisonment; artificial termination of pregnancy (abortion); euthanasia; necessity to use force.

Постановка проблеми. Право на життя є абсолютним, природним та невід’ємним правом кожної особи. Актуальність та незаперечність регламентації такого права зумовлена насамперед цінністю життя кожної окремої людини, саме тому будь-яка правова держава і світова спільнота загалом визнає за необхідність не лише його закріплення, а й належне виконання.

Зміст права на життя має такі основні аспекти: обов’язок держави захищати життя людини, можливість людини захищати своє життя законним способом, а також заборона свавільного позбавлення життя. Отже, захист права на життя полягає у дотриманні державою свого обов’язку щодо захисту життя особи та наданні особі можливості захищати своє життя.

Актуальність питання захисту права на життя полягає у тому, що, незважаючи на цінність цього права і визнання необхідності вдосконалення механізмів його захисту на міжнародному рівні, у різних державах дещо відмінні норми, які регулюють питання, що стосуються захисту права на життя, зокрема питання смертної кари, еутаназії, штучного переривання вагітності тощо. Особливе місце займає запобігання свавільному позбавленню життя, яке є наслідком виключно необхідного застосування сили, на що часто наголошують у рішеннях Європейського суду з прав людини, а також захист права на життя в умовах воєнних конфліктів та масових протестів, що є актуальним для України сьогодні. Саме ці питання потребують детального наукового дослідження та обґрунтування у контексті захисту права на життя.

Метою статті є дослідження окремих аспектів захисту права на життя в контексті сучасних ризиків на підставі правового аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Аналіз дослідження проблеми. Окремими питаннями права на життя займалися такі науковці, як І. В. Гайдайчук, Ю. В. Гоголь, В. В. Заборовський, П. Ф. Мартиненко, Н. М. Михальська, Н. М. Моргун, Я. Т. Новицька, Б. В. Островська, В. В. Подольський, М. В. Рапаєва, А. О. Шпачук та інші. Важливу роль у дослідженні цього питання відіграють і правозахисні організації, зокрема Українська гельсінська спілка з прав людини, “Харківська правозахисна група”, “Мирний берег” та інші.

Виклад основного матеріалу. Право на життя в міжнародних документах та Основних Законах країн світу визначається як абсолютне і невід’ємне право кожної людини.

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. проголошує, що право кожного на життя охороняється законом [1].

Право на життя закріплене і статтею 3 Загальної декларації прав людини: “Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність” [2]. Ширше поняття права на життя визначене у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. У статті 6 вказано, що право на життя є невід’ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [3].

В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: “Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань” [4].

Дещо відрізняються способи закріплення права на життя в Основних Законах інших держав. Для прикладу, Конституція Французької Республіки 1958 р. не містить звичного для нас переліку прав і свобод, проте у Преамбулі Конституції зазначено, що французький народ урочисто заявляє про відданість правам людини і принципам національного суверенітету, які були визначені (definis)

в Декларації 1789 р., підтверджені й доповнені у преамбулі Конституції 1946 р., а також правам і обов'язкам, визначеним у Хартії про довкілля 2004 р. [5, с. 17]. Щодо Конституції Федеративної Республіки Німеччини, то право на життя закріплене статтею 2, а саме: “Кожен має право на життя і особисту недоторканість. Свобода особистості непорушна. Втручання в ці права допустимі лише на підставі закону” [6].

Отже, право на життя є основоположним правом особи, незважаючи на те, що відрізняється закріплення його у міжнародних документах та у законодавстві різних держав.

Одним із питань, що стосуються захисту права на життя, є використання смертної кари. Незважаючи на гуманізацію сучасного суспільства, в багатьох демократичних країнах світу смертна кара все ще застосовується як найвища міра покарання.

Відповідно до доповіді Amnesty International, оприлюдненої 10 квітня 2019 року, кількість вироків у вигляді смертної кари, порівняно із попереднім роком, зменшилась на 31 % і досягла найнижчого показника щонайменше за останні десять років. Проте в деяких країнах кількість таких вироків зросла, зокрема у Республіці Білорусь, Японії, Сінгапурі та Південному Судані. Як і в попередні роки, найбільша кількість людей, які підлягають смертній карі, в Китаї [7].

Доцільність використання смертної кари є дискусійним питанням серед науковців та правозахисників. Смертна кара як найвища міра покарання була скасована для держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Протоколом № 6, який стосується скасування смертної кари, 1983 р. [8], а пізніше прийняттям Протоколу № 13, який стосується скасування смертної кари за всіх обставин, 2002 р.

Цікава окрема думка судді Європейського суду Ж. де Мейєр щодо справи “Сорінг проти Сполученого Королівства”, який наголосив, що “жодна держава – учасниця Конвенції, навіть якщо вона ще не ратифікувала Протокол № 6, не має права видавати будь-яку особу, якщо в результаті цієї екстрадиції ця особа піддається ризику бути страченою в запитуваній державі” [9].

Кримінальним кодексом України 1960 р., статтею 24 передбачалося застосування смертної кари як виняткової міри покарання за особливо тяжкі злочини у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу, за певні військові злочини, вчинені у воєнний час, а також за умисні вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин [10]. Після ратифікації 22 лютого 2000 року Протоколу № 6 до Конвенції Законом України “Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України” від 22 лютого 2000 року було внесено зміни до Кримінального кодексу, зокрема в частині заміни такого виду покарання, як смертна кара, довічним позбавленням волі [11]. У чинному Кримінальному кодексі України відсутні положення щодо застосування смертної кари.

Важливе значення щодо заміни смертної кари на довічне позбавлення волі має Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11 рп/99, яким смертну кару як вид покарання визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) [12]. Рішенням вказано, що, як показує світовий і вітчизняний досвід, смертна кара не може бути виправданою і як ефективний засіб у боротьбі зі злочинністю. Ця міра покарання не належить до факторів, що стримують злочинність. Це підтверджують кримінологічні дослідження: кількість злочинів проти життя людини не зменшується із збільшенням кількості судових вироків про призначення смертної кари. З позиції запобігання злочинності смертна кара себе не виправдовує. І навіть більше, Конституційний Суд України вказує, що смертна кара суперечить статті 27 та 28 Конституції України.

В іншому рішенні Конституційний Суд України також зауважує, що новий вид кримінального покарання, запроваджений Законом № 1483-III від 22 лютого 2000 року (в ред. від 22 лютого 2000 року) – довічне позбавлення волі – є менш суворим видом покарання порівняно зі смертною карою. Цей висновок Конституційного Суду України ґрунтується на тому, що у разі застосування довічного позбавлення волі забезпечується невід’ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин [13].

На нашу думку, негативними аспектами застосування смертної кари є: по-перше, складність доведення вини особи, що скоїла злочин. Водночас більшість держав, у яких застосовується смерт-

на кара, передбачають складний механізм із використанням всіх засобів захисту, аби таке покарання не було призначено свавільно чи незаконно. Зокрема, особливістю застосування смертної кари у США є й те, що вирок з цих справ обов'язково стають предметом розгляду апеляційних інстанцій не лише на рівні штатів, а й на федеральному рівні [14, с. 54–57].

По-друге, тривалий період, який проходить від винесення вироку до його виконання. Зокрема у рішеннях Європейського суду згадується про так званий феномен камери смертників – це явище, що складається із комплексу обставин, які впливають на заявника, якого було засуджено до смертної кари. Зокрема Суд наголошує, що наслідком тривалого періоду між винесенням та виконанням вироку є те, що засуджена особа повинна протягом багатьох років очікувати смерті, коли зростає і стає дедалі важчим напруження від життя в умовах постійної тіні смерті (“Сорінг проти Сполученого Королівства”).

По-третє, чи досягається мета покарання у разі застосування смертної кари, а саме виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. На нашу думку, призначення покарання у вигляді смертної кари має превентивний характер, оскільки суворість покарання застерігає інших осіб щодо вчинення подібних злочинів. Проте причиною високого рівня злочинності є насамперед низька ефективність роботи органів, що сприяють розкриттю злочинів, високий рівень латентної злочинності тощо. Щодо виправлення власне засудженої особи, то тут смертна кара не виправдовує мети покарання.

Отже, на нашу думку, заміна смертної кари довічним позбавленням волі є гуманнішим способом виправлення особи. Застосування смертної кари можна розцінювати як свавільне позбавлення життя, яке часто завдає нестерпних страждань особі, якій присуджена така міра покарання. Демократична, гуманна держава повинна брати до уваги цінність життя кожної людини, а також давати можливість для її виправлення.

Наступним питанням у контексті права на життя є питання штучного переривання вагітності, яке є дотичним до питань моралі, релігії та медицини. Законодавство більшості країн та міжнародне законодавство загалом неоднозначно визначають момент виникнення права на життя, саме тому часто використовують диспозитивні норми, які дають жінці право вибору щодо штучного переривання вагітності. Такі дії можна розцінювати як свавільне позбавлення життя, проте виникає питання: чи можна зародок розглядати як людину і чи має він право на життя.

Статтею 1 Конвенції про права дитини 1989 р. передбачено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягла повноліття раніше [15]. Тобто Конвенція визначає момент закінчення так званого періоду дитинства, проте не визначає його початкового моменту.

Конвенція про права дитини не обмежує свободу дій держави у справі визначення моменту початку дитинства у своїх національних законодавчих системах. Про це також свідчать застереження та пояснення держав стосовно статті 1. Аргентина надала пояснення під час ратифікації, згідно з яким статтю 1 слід інтерпретувати “таким чином, що поняття “дитина” означає будь-яку людську істоту з моменту зачаття...”. Згідно з Конвенцією початок дитинства, а отже, і початок самого життя, має визначатися внутрішнім законодавством держав-учасниць. Ці два питання можуть перетинатись одне з другим, але в міжнародному праві вони відокремлені, оскільки більшість міжнародних прав дитини є незастосовними до періоду перебування в утробі матері [16, с. 516]. Тобто міжнародне право, вказуючи на істотні відмінності у національному праві різних держав, дає можливість державам визначати момент початку дитинства, а отже, і виникнення права на життя.

Національне законодавство, зокрема Цивільний кодекс України, у пункті 2 статті 25 передбачає, що цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження [17].

Статтею 50 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” передбачено, що операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров’я за вагітності строком не більше ніж 12 тижнів. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене у разі вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Перелік обставин, що дозволяють переривання

вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством [18]. Ці положення дублюються у пункті 6 статті 281 Цивільного кодексу України.

Отже, законодавець не забороняє позбавлення життя зародка, що перебуває в утробі матері, проте із встановленням певних обмежень, а моментом виникнення права на життя визнає момент народження дитини.

У Верховній Раді України розглядався законопроект № 6239 від 27 березня 2017 року “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів)”, яким пропонували внести зміни до Цивільного кодексу України, зокрема дозволити штучне переривання вагітності лише у випадках та за наявності обставин, встановлених законодавством, у терміни, що не перевищують двадцяти двох тижнів, та до Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я”, зокрема дозволити штучне переривання вагітності лише за наявності таких обставин: якщо вагітність прямо загрожує життю вагітної жінки; наявності медичних показань щодо патології плоду, несумісної з життям дитини після народження; зачаття дитини в результаті зґвалтування [19]. Проте цей проект був знятий з розгляду.

На нашу думку, питання штучного переривання вагітності повинно розглядатися не лише з правової позиції, а й з медичної, в плані того, чи дозволяє збереження життя зародку зберегти здоров’я і життя матері, чи підтверджені певні патології плоду, а також чи не настала вагітність унаслідок зґвалтування чи інцесту. Також варто взяти до уваги, що обмеження права жінок на аборти можуть спричинити загрозу для їхнього життя, оскільки такі процедури будуть здійснювати таємно некваліфіковані лікарі, що ще більше ставить під загрозу життя жінки. Саме тому законодавство повинно бути достатньо гнучким і водночас сприяти забезпеченню закріплених прав.

Отже, питання позбавлення права на життя ненародженої дитини не має чіткої межі, адже, по суті, національне законодавство не визнає ненароджену дитину такою, що має конкретні права, зокрема й право на життя, водночас законодавством закріплено конкретні положення, коли саме можна здійснити штучне переривання вагітності, тобто позбавляти життя ненароджену дитину.

Ще одним із аспектів права на життя є використання еутаназії як способу позбавлення життя, який прямо заборонений українським законодавством. Зокрема, пункт 3 статті 52 “Основ законодавства про охорону здоров’я” передбачає, що медичним працівникам заборонено здійснення еутаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Цивільний кодекс України у пункті 4 статті 281 також містить заборону задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя.

Застосування еутаназії є дискусійним питанням і має вагоме значення у контексті права особи на життя. Доцільність легалізації еутаназії обговорюється у багатьох державах. Еутаназія – умисні дії чи бездіяльність медичних працівників (або інших осіб), які здійснюються ними за наявності письмового оформленого клопотання пацієнта або “заяви на випадок смерті”, або ж усного клопотання, якщо фізичний стан унеможлиблює письмову форму клопотання пацієнта, який перебуває у стані, коли усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними, з дотриманням законодавчо встановлених умов, з метою припинення його фізичних, психологічних і моральних страждань, у результаті яких реалізується право на гідну смерть [20, с. 199].

Виділяють два типи еутаназії: активну та пасивну. Активна еутаназія передбачає, що медичні працівники повинні виконати певні дії, спрямовані на позбавлення життя особи, яка перебуває у безнадійно хворому стані. Пасивна ж еутаназія характеризується добровільною відмовою хворого від лікування. На перший погляд, пасивна еутаназія не пов’язана із примусовим чи свавільним позбавленням життя. Проте, по-перше, людина, морально і фізично виснажена від тривалого і безнадійного лікування, може помилково вважати, що підтримувати своє життя за допомогою медикаментозних засобів не є необхідним. По-друге, варто взяти до уваги і можливість зловживань з боку медичних працівників, які своїми діями можуть спонукати людину до прийняття такого рішення.

Правознавці більшості держав світу вважають, що активну еутаназію не можна легалізувати в будь-якому випадку. Щодо пасивної еутаназії, то необхідно виробити чітко сформульовану законодавчу норму, згідно з якою пацієнт має повне право знати свій діагноз, можливі наслідки

своїєї хвороби, ступінь ризику в разі відмови від лікування і ступінь надії у випадку згоди на лікування до того, як прийме рішення. В разі відмови від лікування вона повинна бути зафіксована. У таких випадках з медиків повинна зніматися будь-яка відповідальність [21, с. 214].

У Європі активну еутаназію дозволено у Нідерландах з 2001 р., у Бельгії з 2002 р., у Люксембурзі з 2009 р. та у швейцарському кантоні Цюрих з 2011 р. Пасивна еутаназія легальна у Швеції, Фінляндії й Франції.

Європейський суд вказує про наявність позитивних зобов'язань з боку держави за статтею 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо обов'язку вжити всіх необхідних заходів задля збереження життя людини.

Також варто зазначити, що еутаназію як спосіб позбавлення життя засуджують також і з релігійного, і з морального поглядів. Окрім цього, узаконення застосування еутаназії може призвести до зловживань із корисливих мотивів, зокрема позбавлення життя особи з метою трансплантації органів або з метою заволодіти майном особи. На нашу думку, застосування еутаназії суперечить засадам гуманізму, а використання активної еутаназії порушує право особи на життя.

Свавільне позбавлення життя, яке прямо заборонене Конвенцією про захист прав та основоположних свобод, та позбавлення життя, яке відбулось внаслідок виключно необхідного застосування сили, що відповідно до ст. 2 цієї ж Конвенції розглядається як таке, що не порушує право кожного на життя, є дотичними поняттями. Важливим елементом їх розмежування є співвідношення застосування сили у конкретній ситуації і необхідність такого застосування, тобто чи виправдане таке застосування сили, що призвело до втрати життя.

У справі “Гонгадзе проти України” Європейський суд зазначає, що перше речення пункту 1 статті 2 Конвенції зобов'язує державу не тільки утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя, але й вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією [22]. Отже, держава має як позитивні, так і негативні зобов'язання щодо забезпечення життя особи. Саме тому під час планування та проведення будь-яких спецоперацій, використання винищувальної та руйнівної зброї, під час збройних конфліктів держава повинна забезпечити всіма доступними для неї заходами збереження життя осіб.

Показовою є справа “Finogenov та інші проти Росії” [23], яка стосується проведення спецоперації з використання газу для знешкодження терористів, котрі захопили приблизно 900 заручників у приміщенні московського театру на Дубровці. Європейський суд не визнав порушенням статті 2 Конвенції рішення про проведення такої спецоперації та використання газу для її проведення, проте порушенням статті 2 Конвенції було визнано те, що рятувальна спецоперація не була належно підготовлена і, як наслідок, загинуло понад 125 осіб, відповідно держава не виконала свої позитивні зобов'язання за статтею 2 Конвенції.

Отже, щоб визначити, чи було порушене право на життя у випадку виключно необхідного застосування сили, потрібно взяти до уваги такі елементи: пропорційність застосування сили у конкретній ситуації та мети, якої прагнула досягти держава, чи можливо було застосувати безпечніші способи для досягнення цієї мети та чи використала держава всі засоби для того, щоб мінімізувати ризики під час використання сили.

Зобов'язання держави щодо захисту права на життя повинні дотримуватись і під час збройних конфліктів, і незважаючи на те, що міжнародні договори дозволяють державам робити відступ від дотримання окремих норм під час надзвичайних ситуацій, відступати від права на життя не допускається.

В умовах військового конфлікту, який триває на Сході України, також важливо розглянути питання захисту права на життя, зокрема цивільних осіб, та захист права на життя, під час проведення акцій протесту, зокрема на Майдані та в Одесі, а також відповідальність держави за такі дії. Зауважимо, що порушенням права на життя відповідно до рішень Європейського суду є не лише пряме позбавлення життя особи, а й доведення особи до такого стану, коли вона балансує на межі життя і смерті.

За дотриманням прав людини, зокрема і за забезпеченням права на життя стежать і міжнародні організації. Зокрема, Управління Верховного комісара ООН з прав людини у своїх доповідях

наводить статистику щодо великої кількості жертв серед цивільного населення, які спричинені застосуванням зброї як з боку Уряду, так і з боку озброєних груп. В одній зі своїх доповідей Управління Верховного комісара ООН з прав людини зазначає, що продовження застосування сторонами конфлікту зброї неточної та/або вибухової дії залишалося головною проблемою, яка викликає занепокоєння, у сфері захисту цивільних осіб [24, с. 6].

У своїй доповіді громадські організації “Харківська правозахисна група” та “Мирний берег” задокументували 108 випадків убивств на Сході України від квітня 2014 р. до серпня 2018 р. З 71 вбивства у 2014 р. 17 стосувалися масових вбивств цивільного населення. Ці організації також задокументували випадки масового вбивства цивільного населення у м. Горлівка. Жертвами убивств стали 50 цивільних мешканців та 68 військових. Виконавці злочину вчиняли їх саме у контексті збройного конфлікту на Сході України [25, с. 25].

Велика кількість жертв збройного конфлікту покладає на державу обов’язок щодо запровадження ефективних механізмів розслідування випадків свавільного позбавлення права на життя, адже Європейський суд у своїх рішеннях наголошує, що захист права на життя полягає також і в здійсненні розслідування причин смерті особи. Проте події, які сьогодні відбуваються в Україні, зокрема проведення судової реформи та реформи правоохоронних органів, невизначеність підсудності та підслідності справ, колізійні норми законодавства, стають перешкодою для розслідування подій Революції Гідності, що призвели до масової загибелі людей, і притягнення винних до відповідальності.

Висновки. Отже, важливо забезпечити реальність застосування законодавства щодо захисту права людини на життя, оскільки життя людини визнано абсолютним та невід’ємним. Усі випадки позбавлення життя повинні ретельно розслідувати органи державної влади. Українське законодавство регулює особливості штучного переривання вагітності, прямо забороняє смертну кару та еутаназію, проте військовий конфлікт, що відбувається на Сході України, спричиняє масові порушення права людини на життя, які залишаються не врегульованими. На нашу думку, органи державної влади повинні впроваджувати дієві механізми співпраці із громадськими організаціями задля здійснення ефективного розслідування випадків порушення права на життя, а також обов’язком держави як перед громадянами України, так і перед міжнародною спільнотою є притягнення винних у порушенні права на життя, зважаючи на акції протесту, які відбувалися в Україні, та збройний конфлікт на Сході України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. База даних “Законодавство України”. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Конституція Французької Республіки. К.: Москаленко О. М., 2018. 56 с.
6. Конституції стран мира на русском языке. Правовая библиотека legalns.com. URL: <https://legalns.com/компетентные-юристы/правовая-библиотека/конституции-стран-мира/> конституция-германии.
7. Доклад Amnesty International: Число смертных казней в 2018 году снизилось до минимума за десять лет. URL: <https://eurasia.amnesty.org/2019/04/10/doklad-amnesty-chislo-smertnyh-kaznej-v-2018-godu/>.
8. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари: Протокол від 28.04.1983 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802.
9. Справа Сорінга: Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. Видання Української Правничої Фундації. № 3. 2001 р. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=407>.
10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 р. в редакції від 07.08.1996 р. (втрата чинності – від 01.09.2001 р.). URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/ed19960807>. 11. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України: Закон України від 22.02.2000 р. № 1483-III (в ред. від 22.02.2000 р.) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14/ed20000329>. 12. Рішення Конституційного Суду України (справа про смертну кару) від 29.12.1999 р. № 11-рп/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>. 13. Рішення Конституційного Суду України (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26.01.2011 р. № 1-рп/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11>. 14. Об отношении к смертной казни в США. Борьба с преступностью за рубежом. 1991. № 1. С. 54-57. 15. Конвенція про права дитини: Конвенція ООН від 20.11.1989 р. Ратифіковано Україною 27.02.1991 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021. 16. Джеральдіна ван Б'юрен. Міжнародне право в галузі прав дитини. Пер. з англ. Г. Є. Краснокутського: наук. ред. М. О. Баймуратов. Одеса: АО БАХВА, 2006. С. 515–517. 17. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 18. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. 19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень по проведенню операцій штучного переривання вагітності (абортів): Проект Закону № 6239 від 27.03.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424. 20. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199–202. 21. Паньків О. М. Право людини на розпорядження життям: деякі аспекти / О. М. Паньків, Ю. І. Петровський. Медичне право України: проблеми становлення та розвитку. Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конференції 19–20 квітня 2007 р. Львів, 2007. С. 210–215. 22. Справа “Гонгадзе проти України” Заява № 34056/02 від 08.11.2005 р.: Рішення Європейського Суду з прав людини. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420. 23. Справа “Finogenov та інші проти Росії” Скарга № 18299/03 та № 27311/03 від 22.12.2011 р. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/70089494/70089494.htm>. 24. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 лютого – 15 травня 2018 р. Об'єднані нації. Права людини. Управління Верховного комісара. 35 с. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Report_UkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf. 25. Насильницькі злочини, скоєні в ході збройного конфлікту на сході України у 2014–2018 рр. упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО “Харківська правозахисна група”, ГО “Мирний берег”. Харків: ТОВ “Видавництво “Права людини”, 2018. – 104 с.

REFERENCES

1. *Konventsiiya pro zakhist prav lyudini i osnovopolozhnikh svobod vid 04.11.1950 r* [Convention on the Protected True Person and Fundamental Freedoms of 04.11.1950]. Ratifikovana Zakonom Ukraïni No. 475/97-VR vid 17.07.1997 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. *Zagal'na deklaratsiya prav lyudini* [Universal Declaration of the True Man: Adopted and proclaimed]: priynyata i progolosh. Rezolyutsieyu 217 A (III) General'noi Asambleï OON vid 10.12.1948 r. Baza danikh “Zakonodavstvo Ukraïni” URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. *Mizhnarodniy pakt pro gromadyans'ki ta politichni prava vid 16.12.1966 r.* [International Covenant on Civil and Political Rights of 16.12.1966]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. *Konstitutsiya Ukraïni: Zakon Ukraïni vid 28.06.1996 r.* [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996] No. 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukraïni URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
5. *Konstitutsiya Frantsuz'koï Respubliki* [The Constitution of the French Republic]. K.: Moskalenko O. M., 2018. S. 56.
6. *Konstitutsii stran mira na russkom yazyke. Pravovaya biblioteka legalns* [The Constitution of the world of the world in Russian. Legalns.com Law Library]. com. URL: <https://legalns.com/kompetentnyeyuristy/pravovaya-biblioteka/konstitutsii-stran-mira/konstitutsiya-germanii>.
7. *Doklad Amnesty International: Chislo smertnykh kazney v 2018 godu snizilos' do minimuma za desyat' let* [Amnesty International Report: The number of executions in 2018 has dropped to a minimum in ten years]. URL: <https://eurasia.amnesty.org/2019/04/10/doklad-amnesty-chislo-smertnyh-kaznej-v-2018-godu/>.
8. *Protokol No. 6 do Konventsii pro zakhist prav lyudini i osnovopolozhnikh svobod, yakiy stosuet'sya skasuvannya smertnoi kari* [Protocol No. 6 to the Conventions on the Protection of the Human Right and Fundamental

Freedoms concerning the scanning of the death penalty]: Protokol vid 28.04.1983 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802. 9. *Sprava Soringa*[The Soring case]: Praktika Evropeys'kogo sudu z prav lyudini. Rishennya. Komentari. Vidannya Ukraïns'koï Pravnichoi Fundatsii. No. 3. 2001 r. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=407>. 10. *Kriminal'niy Kodeks Ukraïni* [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukraïni vid 28.12.1960 r. v redaktsii vid 07.08.1996 r. (vtrata chinnosti – vid 01.09.2001 r). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/ed19960807>. 11. *Pro vnesennya zmin do Kriminal'nogo, Kriminal'no-protsesual'nogo ta Vipravno-trudovogo kodeksiv Ukraïni* [On Amendments to the Criminal, Criminal Procedure and Correctional Labor Code of Ukraine]: Zakon Ukraïni vid 22.02.2000 r. No. 1483-III (v red. vid 22.02.2000 r.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14/ed20000329>. 12. *Rishennya Konstitutsiynogo Sudu Ukraïni (sprava pro smertnu karu)* [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] vid 29.12.1999 r. No. 11-rp/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>. 13. *Rishennya Konstitutsiynogo Sudu Ukraïni* [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine] (sprava pro zaminu smertnoi kari dovichnim pozbavlennyam voli) vid 26.01.2011 r. No. 1-rp/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11>. 14. *Ob otnoshenii k smertnoy kazni v SSHA. Bor'ba s prestupnost'yu za rubezhom.* [Relation to the death penalty in the United States.] 1991. No. 1. P. 54–57. 15. *Konventsia pro prava ditini: Konventsia OON vid 20.11.1989 r.* [Convention on the Rights of the Child: UN Convention of 20.11.1989]. Ratifikovano Ukraïnoyu 27.02.1991 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021. 16. *Dzheral'dina van B'yuren Mizhnarodne pravo v galuzi prav ditini* [Geraldine van Buren International law on the rights of the child]. Per. Z angl. G. Ė. Krasnokuts'kogo: nauk. red. M. O. Baymuratov. Odesa. AO BAKhVA, 2006. P. 515–517. 17. *Tsivil'niy kodeks Ukraïni* [Civil Code of Ukraine]: Zakon Ukraïni vid 16.01.2003 r. No. 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. 18. *Osnovi zakonodavstva Ukraïni pro okhoronu zdorov'ya* [Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care]: Zakon Ukraïni vid 19.11.1992 r. No. 2801-KhII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>. 19. *Pro vnesennya zmin do deyakikh zakonodavchikh aktiv Ukraïni shchodo obmezhen' po provedennyyu operatsiy shtuchnogo pererivannya vagitnosti (abortiv)* [On amendments to some legislative acts of Ukraine on restrictions on conducting operations of artificial abortion (abortion): Draft Law]: Proekt Zakonu No. 6239 vid 27.03.2017 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61424. 20. Vorona V. A. *Pravo na evtanaziyu yak skladova prava lyudini na zhittya. Pravo Ukraïni* [The right to euthanasia as a component of the human right to life. Law of Ukraine]. 2010. No. 5. P. 199–202. 21. Pan'kiv O. M. *Pravo lyudini na rozporядzhennya zhittjam: deyaki aspekty* [The human right to dispose of life: some aspects] / O. M. Pan'kiv, Yu. I. Petrovs'kiy. Medichne pravo Ukraïni: problemi stanovlennya ta rozvitku. Materiali I Vseukraïns'koï naukovo-praktichnoi konferentsii 19–20 kvitnya 2007 r. L'viv, 2007. P. 210–215. 22. *Sprava “Gongadze proti Ukraïni”* [Ukraine Case Statement] Zayava No. 34056/02 vid 08.11.2005 r.: Rishennya Evropeys'kogo Sudu z prav lyudini. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420. 23. *Sprava “Finogenov ta inshi proti Rosii” Skarga No. 18299/03* [Case Finogenov and Others v. Russia, Complaint No. 18299/03] ta No. 27311/03 vid 22.12.2011 r. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/70089494/70089494.htm>. 24. *Dopovid' shchodo situatsii z pravami lyudini v Ukraïni 16 lyutogo – 15 travnya 2018 roku* [Report on the Human Rights Situation in Ukraine 16 February – 15 May 2018]. Ob'ednani natsii. Prava lyudini. Upravlinnya Verkhovnogo komisara. 35 p. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraineFev-May2018_UKRAINIAN.pdf. 25. *Nasil'nits'ki zlochiny, skoeni v khodi zbroynogo konfliktu na skhodi Ukraïni u 2014–2018 rr.* [Violent crimes committed during the armed conflict in eastern Ukraine in 2014–2018] uporyad. Ė. Yu. Zakharov; GO “Kharkivs'ka pravozakhisna grupa”, GO “Mirniy bereg”. Kharkiv: TOV “Vidavnistvo “Prava lyudini”, 2018. 104 p.

Дата надходження: 12.11.2019 р.